

PORTRETT

HARALD GRIMEN 1955–2011

Nils Gilje, *Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap, Universitetet i Bergen*

Anders Molander, *Senter for profesjonsstudier, Høgskolen i Oslo*

HARALD GRIMEN DØDE 26. februar som følge av en fatal feil under en hjerteoperasjon. Med ham har norsk filosofi og samfunnsvitenskap mistet en fremragende forsker og lærer.

Harald Grimen vokste opp på Byrknesøy i Ytre Sogn. Femten år gammel reiste han til Balestrand på realskole og deretter til Nordfjord- eid på gymnas. Etter examen artium begynte han å studere medisin i Oslo, men hoppet av etter kort tid og begynte i stedet å studere filosofi og samfunnsvitenskap ved Universitetet i Bergen. Her søkte han seg til Hans Skjervheims seminar, hvor han markerte seg som en student med et usedvanlig filosofisk talent. Skjervheim skulle komme til å følge Grimen med stor interesse – og Grimen redigerte senere to bind med Skjervheims essays. Allerede som student skrev han sin første bok. I 1978 utkom *Språk, makt og ideologi*, forfattet sammen med studiekameraten Thor Johnsen. De ble begge engasjert av professor Per Torsvik, leder ved daværende Senter for medieforskning.

I 1979 fikk Grimen fransk statsstipend og reiste til Paris. Her ble han værende i nærmere to år. Meningen var at han skulle studere hos Michel Foucault, men det han kalte «hoffet

rundt Foucault» tiltalte ham ikke. Grimen begynte i stedet med intense studier av Ludwig Wittgensteins senfilosofi. Wittgensteins betraktninger i *Über Gewissheit* gjorde sterkt inntrykk på ham, og tilbake i Bergen tok han magistergraden i filosofi med avhandlingen *Praksis, handling og sikkerheit* (1982). Det var et arbeid som plasserte seg innenfor fagmiljøet rundt Kjell S. Johannesen og Tore Nordenstam. Magisteravhandlingen skulle danne utgangspunkt for mye av det Grimen kom å gjøre senere, blant annet hans studier av praktisk kunnskap eller handlingskunnskap.

I 1982 begynte Grimen som studiekonsulent ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet i Bergen. Han søkte flere ganger om universitetsstipend for å begynne på en doktoravhandling i filosofi, men fikk avslag hver gang. I tiden som studiekonsulent begynte han imidlertid å arbeide på avhandlingen ved siden av jobben. Han gikk i gang tidlig om morgenen – ved firetiden – og det ble også mange og lange kvelder. Hans arbeidsvilkår ble forbedret da han i 1986 fikk stilling som ansvarlig for vitenskapsteori- delen av det nye dr.polit.-programmet, og i 1988 tok han dr.philos.-graden på avhandlingen *Aspects of act-identification and intention-identification*. Her argumenterte Grimen blant annet for førstepersonskunnskapens primære rolle i identifikasjonen av intensjonell atferd – et argument han skulle komme tilbake til senere i forbindelse med diskusjoner om samfunnsvitenskapenes fortolkende dimensjon. Året etter fikk han Meltzerprisen, som blir tildelt yngre forskere for fremragende arbeid.

Samme år som Grimen disputerte, ble Senter for vitenskapsteori (svt) opprettet ved Universitetet i Bergen. Arkitekten bak det nye senteret var Gunnar Skirbekk. Han samlet rundt seg en gruppe yngre filosofer i prosjektet *Differensiering og rasjonalisering: bidrag til debatten om europeisk kulturutvikling*, som tok utgangspunkt i tesen om modernisering som en prosess hvor det utskilles ulike «verdisfærer» (Weber) med hver sine spesifikke krav til «gyldighet» (Habermas): vitenskap, moral, rett, kunst. En av disse filosofene var Grimen, som bidro med en rekke arbeider, blant annet om de historiske kontroversene omkring Goethes fargelære i et vitenskapsteoretisk perspektiv. Han tok også opp Goethe-fortolkningen i Wittgenstein posthume skrift *Bemerkungen über Farben*, hvor et poeng er at Newtons optikk og Goethes fargelære tilhører to ulike «språkspill».

Grimen ble ved svt frem til 1994, da han fikk stilling som professor i filosofi i Tromsø. Årene ved svt var produktive, og han etablerte seg som en av de fremste yngre norske filosofene. Sammen med Nils Gilje utga han i 1991 *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger*. Den skulle anvendes på samfunnsfagsvarianten av examen philosophicum, men har vært i bruk på nær sagt alle akademiske nivåer. Den er nå ute i sitt trettende opplag. På svensk kom boken allerede i 1992, og har her solgt rundt 50 000 eksemplarer. Grimen utga dessuten to samlinger med fagfilosofiske essays (*Handling, differensiering og rasjonalitet* og *Kritisk-konstruktive essays*), og publiserte en rekke artikler i tidsskrifter og antologier. I fokus for disse arbeidene stod handling og intensjonalitet og det handlingsteoretiske grunnlaget for samfunnsvitenskapene. Han kritiserte Paul Ricoeurs og Charles Taylors bruk av «tekst» som modell for å analysere handling. Analogien går heller i motsatt retning, fra handling til tekst: handlinger er primære i forhold til tekster; tekster skriver og for-

tolker ikke seg selv – å skrive og tolke er handlinger. Grimen beskjeftiget seg også med problemer i nyere kunnskapssosiologi, og kritiserte det såkalte «sterke programmet» innenfor Edinburgh-skolen for å sette gyldighetsspørsmål og aktør-rasjonalitet til side. Funksjonalismens forsøk på å gå bak ryggen på aktørene ved å forklare sosiale fenomener med henvisning til deres funksjon, hadde fått en skarp kritiker i Jon Elster. Grimen tok opp Elsters spesifisering av de logiske vilkårene for funksjonelle forklaringer, og reformulerte noen av disse for å klare avgrense slike forklaringer fra intensjonelle forklaringer. Han satte stor pris på Elsters analytiske pregnans, og to bidrag i festskriftet til Jon Elster i 2010 (redigert av Rune Slagstad) skulle bli noe av det siste han publiserte.

Politisk filosofi hørte fra begynnelsen av til Grimens interesser. Han var fascinert av John Rawls' *A theory of justice* og Robert Nozicks *Anarchy, state, and utopia*, kanskje spesielt den siste, selv om han langt fra var noen libertarianer. Mer systematisk begynte han å arbeide med politisk filosofi i begynnelsen av 90-årene, inspirert av utgivelsen av to store verk: Habermas' *Faktizität und Geltung* fra 1992 og Rawls' *Political liberalism* fra 1993. Habermas' filosofi sto sentralt i svt-miljøet, men Grimen holdt en viss distanse til ideen om en diskursteoretisk fundering av en etikk i tradisjonen fra Kant, og særlig til Karl-Otto Apels såkalte transcendenttalpragmatikk og sistebegrunnelsesargument. Sin skepsis til filosofiske grunnleggingsprosjekter hadde han luftet allerede i 1983 i artikkelen «Temaet 'grunningveingar kjem til ein ende' i Wittgenstein sin seinfilosofi», trykt i *Norsk Filosofisk Tidsskrift*. Habermas' forestilling om rasjonell konsensus (enighet ut fra identiske grunner) kritiserte Grimen med støtte i Rawls' ideer om «fornuftig uenighet» og «overlappende konsensus» (enighet ut fra forskjellige grunner). Problematikken omkring «fornuftig uenighet»

arbeidet han videre med i Tromsø og senere i Oslo med sikte på et bokmanus, som han ikke rakk å få på trykk. Hvor stort Grimens *Nachlass* er vet vi ikke, men vi vil tro at det finnes mange etterlatte notater og manuskripter.

I Tromsø fantes en gruppe eldre, tidligere bergensfilosofier og Skjervheim-elever som Grimen stod faglig nær: Aanund Haga, Jon Hellesnes og Atle Måseide. I dette miljøet likte han seg godt, og ble også kjent med en yngre filosof, Jørgen Fosslund, som han forfattet en bok om Charles Taylors filosofi sammen med. Fra Tromsø-tiden stammer også et lite skrift der Grimen argumenterer for at «retten til indre asyl» (f.eks. kirkeasyl) bør være et institutt i en rettsstat, og den omfattende læreboken *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter*, skrevet med tanke på examen facultatum.

Det ble ingenting av Grimens medisinstudier, men da han vendte nesen sydover fra Tromsø i 1999, var det til en faggruppe i medisinsk antropologi, ledet av Benedicte Ingstad. Han beskrev ofte seg selv som «skapsosilog» eller «skapantropolog», og som filosof hadde han sans for eksempler og det som antropologene kaller «tykke beskrivelser». Dette tverrfaglige samarbeidet rundt «kultur, helse og sykdom» resulterte blant annet i to spesialnumre av *Tidsskrift for Den norske legeforening* og i antologien *Kulturelle perspektiver på sykdom og helse*, som Grimen redigerte sammen med Ingstad. Hans interesse for helsefaglige problemstillinger nedfelte seg i denne perioden også i læreboken *Sensibilitet og refleksjon. Filosofi og vitenskapsteori for helsefag*, forfattet sammen med medisinetikeren Per Nortvedt.

Den gamle Foucault-interessen fikk en viss renessanse i det medisinsk-antropologiske miljøet, og han begynte å forelese over Foucault i ulike sammenhenger. Den Foucault som Grimen presenterte i sine forelesninger var ikke det postmoderne ikonet, den nietzscheanske

fornufts- og maktkritikeren, men heller historikeren som inngående beskrev fremveksten av spesifikke makt- og kontrollteknikker. Han hadde liten sans for det aktørløse maktbegrepet og det manglende skillet mellom legitim og illegitim makt i det første bindet av *Seksualitetens historie*. Han forholdt seg også temmelig avvissende til Foucaults strukturalistiske 60-tallsarbeider, *Les mots et les choses* og *L'archeologie du savoir*. Det som primært interesserte Grimen var studiene av galskapen, klinikken og fengslet. Panoptikonet pleide han å fremstille ved først å fortelle om barndommens klasserom hvor læreren var slik plassert at han kunne observere alle elevene, men ingen elev kunne observere alle de andre.

I 2004 begynte Grimen som professor i profesjonsetikk ved Senter for profesjonsstudier (sps). Ved sps spilte han en helt sentral rolle i utviklingen av profesjonsstudier som nytt forskningsfelt. På en nyskappende måte tok han opp kjerneproblemer i studiet av profesjoner og profesjonell virksomhet, blant annet i sine bidrag til oversiktsverket *Profesjonsstudier*. Ett av Grimens sentrale forskningstema ved sps var den utbredte profesjonelle skjønnsutøvelsen i velferdsstaten. Sammen med Anders Molander arbeidet han ved sin bortgang med et engelsk bokmanus om grunnlaget for skjønnsmyndighet og de normative problemer som delegasjonen av slik myndighet gir opphav til. Grimens interesse for skjønnsutøvelse viser for øvrig tilbake til hans Wittgenstein-studier. Det hører til skjønnsnets natur at det, som Wittgenstein sa, ikke går an å lage en regel for hvordan en regel skal anvendes – uten å havne i en uendelig regress. Han kastet seg også inn i debatten om evidensbasering (innen medisinen og andre felter) i en bok redigert sammen med Lars Inge Terum, og i det siste var han opptatt av å konfrontere de filosofiske diskusjonene om praktisk kunnskap med beslutnings- og vurderings-

psykologiens funn omkring «cognitive bias» og formler vs. skjønn.

Den siste boken Grimen forfattet var en studie av tillit som sosialt fenomen, og sammen med sin tidligere doktorand Helge Skirbekk var han i ferd med å ferdigstille en antologi med bidrag fra nordiske tillitsforskere. I den lille og tett argumenterte boken *Hva er tillit*, beveget Grimen seg på sin karakteristiske måte i grenselandet mellom filosofisk begrepsanalyse og empirisk samfunnsvitenskap. Hensikten var å rydde opp i debattene om tillit, og å foreslå en handlingsteoretisk tilnærming: fenomenet må forstås ut fra hva den gjør som gir noen tillit. Å stole på noen er avstå fra å ta forholdsregler. Man overlater for en tid noe som er viktig for en i en annens varetekt, og gir dermed også den andre skjønnsbasert makt, med en forventning om at denne ikke skal skade ens interesser, er kompetent til å ivareta disse og rår over egnete midler til å gjøre det.

Det er merkelig å tenke på at en som hadde tenkt så grundig om vilkårene for tillit, om risikoen ved å overlate noe i en annens varetekt, f.eks. sin kropp og helse, skulle bli offer for at noe skjedde som ikke skulle kunne skje.

Mange kjente Grimen som lærer og veileder. Han var en uvanlig dyktig lærer og fore-

leser med en særegen pedagogisk stil. Når han foreleste, ville han alltid få på plass noen få, men viktige poeng. Han kunne gjenta poengene flere ganger, men alltid belyst fra nye synsvinkler, gjerne med utbroderte eksempler. Grimen var også meget ettertraktet som veileder. Det skyldtes ikke bare hans faglige tyngde, men også at han var usedvanlig pliktoppfyllende. Han hadde stor arbeidskapasitet, var en grundig leser og ga presise kommentarer. Grimen var dessuten noe så uvanlig som en fremragende akademiker fullstendig uten tilbøyeligheter til akademisk snobberi.

Med henvisning til et fragment av den antikke greske lyrikeren Arkilokos, laget Isaiah Berlin et skille mellom to typer tenkere: pinnsvinet som vet én stor ting, og reven som vet mange ting. Grimen var definitivt en rev. Han interesserte seg for mange ting, og var lite forutsigbar. Men alt han gjorde, gjorde han på en umiskjennelig måte. Grimen var opptatt av å granske teoretiske forutsetninger, å vise hvor, hvordan og hvorfor et resonnement svikter. Denne kritiske virksomheten hadde samtidig en konstruktiv side, nemlig å vise hvordan det kritiserte kunne erstattes med bedre begreper og tenkemåter. Harald Grimen var en særegen filosof og samfunnsforsker. Han vil bli savnet av mange.